

САЛОН АРХИТЕКТУРЕ

30
2008

SALON OF ARCHITECTURE

МУЗЕЈ ПРИМЕЊЕНЕ УМЕТНОСТИ
MUSEUM OF APPLIED ART

Проф.Зоран Лазовић, архитект

Нови почетак, радови у току...

рефлексије пред 30. Салон архитектуре
у Београду

Салон архитектуре представља најзначајнију манифестацију архитектуре у Србији, не само као годишњи преглед архитектонске продукције, већ као документарни дневник и емулгатор квалитета, који је из године у годину, почев од оснивања (1974), садржао сведочанства о мишљењу и намерама, оствареним у различитим друштвеним условима и степену освојене културе. Самом чињеницом да Салон постоји, данас је омогућена објективизација предходно изложеног, кроз отворен приступ учесницима (што је често предмет критике) и објективност (што изазива полемику) у избору награђених. Пратеће манифестације и изложбе Салона, Дани архитектуре деценијама су тематски доносиле портал актуелности, неопходан професионалној јавности. Традиција овог саборног места архитектуре данас представља културни потенцијал средине.

Латерално, изнедрене су, између осталих, значајне изложбе групе МЕЧ (1981), Дарка Поповића Групни портрет Нова београдска архитектура (1982) и Паралеле и контрасти српска архитектура 1980-2005 Љиљане Милетић Абрамовић (2007), којом се заокружује четврт века катарзе више генерација српске архитектонске праксе и мисли. Трансформације Салона пратиле су његово сазревање и очекује се да се за следећи Салон осмисли нови приступ, у смислу боље и брже афирмације новог креативног квалитета, уз тематску усредсређеност, по принципима чисте архитектуре и одговорности делатног индивидуалитета. Недостатак институција архитектуре и других архитектонских конзола друштва сведоче о дубокој

несвесности државе и друштва да постоје и да могу да се представе архитектуром. Дакле, предстоји рад на стварању критичке и институционалне логистике. Поглед уназад заменимо, најзад, погледом унапред...

Буђење и велика заинтересованост професионалне јавности за Салон архитектуре последњих година подсећа на масовну узврелост неколико генерација, протагониста архитектуре окупљених на овим салонима на крају 80-тих. Архитектура поново улази у фокус, где затечени самодовољношћу и самоевалуацијом после скоро две деценије изолације од света, више не можемо и немамо право да будемо искључиво довољни у оцени сопствених вредности. Шта показујемо сами себи, шта Европи и свету, а шта, на пример, Кенго Куми? Шта свет зна о нама и шта га занима? Сигурно не мондијална конфекција, него својеврсни подухвати архитектуре у контексту. Компетитивност и компетенције српске архитектуре данас су једино могућне, ако су у пољу европских или глобалних културолошких премиса у непрестаном компаративном дијалогу.

Симптоми стања или проблеми стварности Србије, тј. «острва Србије», налазе се у њеној друштвеној херметичности, неспособности за суочавање са новим концептима и новим технолошко-културолошким обрасцима и некритичном преузимању готових модела. Пре свега се говори и делује у Београду, мање у Новом Саду, једва у Нишу, скоро ништа у заборављеној осталој Србији. Децентрализација градских и републичких општина потпуно је изостала. Фокус на оно што је битно, концептуално, контекстуално, стратешки изостаје. Стварање најсавременијег космополитског, метрополитског амалгама архитектуре је одложено. Нема међу страним архитектима који граде у Србији великих светских имена, не расписују се међународни конкурси, доведена је у питање и јавна институција архитектонских конкурса, награђени радови се веома ретко изводе...

Одговори на затечене и створене проблеме померени су до неуротичне границе и нерешивих ситуација за ову генерацију саобраћај у свим видовима, чистоћа ваздуха, воде и река, појмови јавног простора и социјалног становаша, срећеност амбијената, зеленила и јавних површина, квалитет живота и ниво очекивање савремене (урбане) културе. Уместо архитектуре, не само квадрати, него хектари но наме простора, метастазирање не-места, где новац купује једну по једну позицију ауторске и професионалне критичности и архитектура узмице пред другим професијама, сопственим професионалним удружењима, бирократским менталитетом и грабежом. Депрофесионализација друштва и повлачење архитектуре из сфере утицаја на потребе и стварност, допуњују Dirty reality транзиционе трансвестије и управне поданости моћи. Отисак друштва у простору, или простор, производ друштва (Лефевр)? На контекст и услове постојања струке може се утицати...

Проблеми са меморијом не могу се избећи, уз опасност да оно што није забележено, није ни постојало. У поштовању архитектонског наслеђа и предходних вредности, што је приоритетна обавеза савременика, изостала је њихова систематска обрада, а још мање је представљена и афирмисана

широј јавности као заједничко опште културно добро, које треба јавно заштитити и законом. Лутања у архитектури су уједно и последица недовољног познавања и прихватања наслеђа, уз потпуну необразованост средине, управних служби и клијената. Стваралаштво значи: надовезивање на наслеђено, прихватање, усвајање, стварање новог и бољег од старог и доброг (Гете).

Професионална критичност није негована и развијана кроз текстове о актуелностима, одавно изостаје сваки јавни дијалог, нема акционог буђења свести професионалне и опште јавности путем полемике и конфронтације мишљења, а ретко је и незапажено постојала кроз ауторске пројекте, архитектонске конкурсе или изведена дела. Архитектура као мисија културе, пре свега је посвећена животу, као улагање, а не само као пушка профитна инвестиција. Где су утопијски пројекти парадигме, где су вредности постављених ставова, искреност и подсећање на то да једино они могу да утичу на стварност? Сећамо ли се Јована Крунића, Милорада Пантовића или Дејана Ећимовића? Где је ишчилело наслеђе радикалне улоге архитекте у друштву и где су принципи савремене архитектуре за које је пожртвовано изгарао Никола Добровић?

Делатна авангардност јапанског архитекте Кенго Куме, госта претпрошлогодишњег Салона архитектуре, изложена на његовом предавању (2006), пример је мисаоне архитектуре уосећавања, реинтерпретације и померања традиционалних вредности у савремене теме, кроз непрекидно, упорно и стрпљиво истраживање и редефинисање појмова, елемената и атмосфере традиционалне и модерне архитектуре, филозофије, антрополошког, природе и места, пејзажа и материјала, слојевитог стапања архитектуре са природом уз динамичност сусрета људи у амбијентима врта, парка, виртуозне културе атмосфера, где се ослобађају светло, вода и ваздух. Технолошке иновације примењених осавремењених материјала импрегнираног ваши папира (мембрана уместо стакла, подови), танко сеченог транслуцидног мермера, импрегнираног негорљивог дрвета суги последица су етичког става и трагања за посебним и једино могућим, за новим квалитетима атрибута мекоће, транспарентности, органског. Зграде не постоје ради себе самих, оне су од светла и воде, светлосни сензори, невидљиве опсерваторије скривене у пејзажу. У каталогу 29. салона архитектуре, у транскрипту предавања Кенго Куме записано је између осталог: ...Архитектура је фасцинатна област... Специфичност локалитета постаће норма у архитектури 21. века... Производи имају карактеристике, да су посебни и да се могу остварити само на једном одређеном месту... Учинак његове посете и предавање надмашило је све активности те године и може да послужи као парадигма постојања и делања у архитектури и њеним темама и предложак предстојећем времену.

Отварање према свету и излазак из самореферентности хрватске архитектуре, учињен је систематском подршком државе и професионалних удружења младим архитектима и њиховим бироима, позивом Стефану Бојерију који их је лансирао у свет преко загребачког Салона архитектуре, препознајући у њиховим радовима савременост и свежину нове генерације која носи нови

квалитет европских референци и стандарда. Часописом ORIS и Данима ORISA постигнут је међународни културолошки ниво и дефинитивно напуштена локалност. У томе је значајну улогу имао континуитет часописа *Čovjek i Prostor* и *Arhitektura*, али и премисе остварене кроз нове норме етичког кодекса архитеката и нове европске прописе и стандарде. Бранимир Медић у дијаспори, Амстердам, тандем Рандић и Турато (агенти промене у архитектонској мисији) данас су европске звезде архитектуре.

Изложба Словеначке архитектуре 20. века у галерији САНУ (2008) и капитално енциклопедијско издање каталога аутора Стане Берника, дугогодишњег уредника часописа Синтеза, долази у исто време и из истих упоришта државе у којој Република Словенија ствара слику о себи преко архитектуре, контролисаним развојем архитектуре, промоцијом савремених гледишта и подршком младим архитектима образованим на престижним школама, AA школи из Лондона, Берлахеу из Ротердама и у професионалној пракси у Холандији као што је Тадеј Глажар или европске звезде Перовић - Бевк. Боштјан Бугарчић је посвећен акционој архитектури, будећи јавност кроз апострофирање општег значаја јавних градских простора словеначких приморских градова.

У обе средине развила се нова естетика, остварена на креативним, рационалним и дисциплинованим постулатима, кроз објективну компетицију у новим тржишним условима, отвореност и разумевање времена. Својевремено створене нове парадигме европске архитектуре у Холандији, све више су видљиве у актуелној архитектури Шпаније. Многобројни јавни конкурси, преко којих је стасала једна нова прогресивна генерација архитеката дискретне културе атмосфера, стварају мрежу артефаката архитектуре и артикулисаних јавних простора и у децентрализованим подручјима. Савременост се остварује културом, култура се пише архитектуром, у развијеним системским стандардима живог друштва и живих економских односа, кроз непрестани рационални и естетски избор, кроз дијалог и аргументацију, компетицију са развијеном логистиком у јавном представљању процеса и остварених вредности.

Симптоми промена (нови почетак, година нулта) леже, заправо, у континуитету и упорности у квалитету (радови у току), креативној способности и потенцијалу у стварању вредности, поштењу и индивидуалној етици у архитектонском деловању одређеног дела архитектонске професионалне елите, осведоченим пројектантским снагама, са свежином новог времена, чији обриси постају све јаснији. Промена је пре свега лични чин и није последица системског приступа развијених стандарда и механизма друштва, али је у међусобном дослуху и присним латералним везама више генерација. Карактеристике су им мимо правила, у подвизима. Временску границу новог тешко је поставити, условно је 2005, уочена и најављена, *de facto* је почела, раније...

Стваралачка постојаност у прихватуњу савременог и стварању нових вредности може се везати за неколико измешаних и условних генерација, повезаних на професионалној сцени, у континууму, чинећи чврсту структуру, а препознаје се у радовима Спасоја Крунића и Јосипа Пиласановића, у генерацији

Бранислава Митровића, Василија Милуновића, Мустафе Мусића и Душана Тешића, и генерацији Михаила Тимотијевића и Миодрага Мирковића. Сигурност у истим карактеристикама припада зрелој генерацији која је кроз лично и аутентично, донела нову свежину на постулатима традиције и регионалног, а коју чине Горан Војводић, Јован Митровић, Сањин Грбић, Благота Пешић и Борислав Петровић.

Парадигматичну промену доноси стасавање једне генерације, која је стваралачки сазревала од првих корака талентом и интелигенцијом, интуицијом и знањем, креативношћу и сензибилношћу, дисциплином и упорношћу, пре свега радом кроз хаотичне друштвене параметре: блокаду, изолацију, хиперинфлацију, бомбардовање... Њу чине Дејан Мильковић, Зоран Радојичић, Милан Ђурић, Александру Вуја, Дејан Милетић, Милорад Младеновић, Владан Ђокић, Владимир Лојаница, Владимир Миленковић, Маја Видаковић. Иако су веома различитих физиономија и ауторских вокација, пре свега моралне снаге и чистоће, ипак су дубоко уткани у основ српског архитектонског наслеђа схваћеног космополитски. Ране су зарасле, красте отпадају саме.

Генерација која долази, млади архитекти и српска Young Blood најављени су у радовима Дејана Милановића, Гроздане Шишовић, Милоша Антонијевића, Зорана Абадића, Милоша Комленића, Марије Милинковић, Вање Панића, Милице Лопичић и других. Први весници нове школе и новог мишљења у архитектури представљају студенти мастер студија Јелена Грујић, Награда Тримо, Љубљана, Ксенија Буњак, прва награда на конкурсу за социјално становање, Барселона, и студенти основних студија Никола Андонов и Марко Маровић, лаурети Бијенала студената уметности, Рим, (2007).

Симптоми промене најављени су промпто и храбро у изложби Досије Србија Бранка Павића и изложбом Дејана Мильковића у Академији уметности у Берлину (2000) и Бечу (2001), као првим пробојем новог мишљења и времена, затим у учешћу истих аутора на 8. бијеналу у Венецији (2002), са темом Деконструкција-Конструкција 1991-2002, наравно, у позицији критичке реакције на протеклу болну и празну деценију. Ана Марија Вујић-Ковенц исте године, са књигом 50. српских архитеката ставља у фокус савремене protagoniste српске архитектуре, а следи Архитектура резиденција и вила 1830-2002 Љиљане Милетић Абрамовић. До тада, фрагментарни критички поглед на српску архитектуру, у књизи Милоша Перовића Српска архитектура XX века, (2003), први пут систематски и хронолошки обједињује национални архитектонски простор, указујући на светски, аутентични значај појаве аванграде Зенитизма, ГАМП-а, групе архитеката српске модерне, светски вредних објеката социјалистичког естетизма, уз први пут направљен избор савремене српске архитектуре из супстрата артефаката деведесетих година двадесетог века. Исте године објављена је књига Љиљане Благојевић Modernism in Serbia у издању престижног МИТ-а. Следе Урбана морфологија, град и градски трг Владана Ђокића, Чешко-српске архитектонске везе 1918-1941 Тање Дамљановић (2004), Естетика архитектура Владимира Макоа (2005), Урбанистички аспекти социјалног

становања Владимира Милића, Модерна Ниша 1920-1941 Александра Кековића и Зорана Чемерикића, Стамбена архитектура Београда у 19. и почетком 20. века Мирјане Ротер-Благојевић, Total Landscape, Theme Parks, Public Space Микице Митрашиновића (2006), Југословенство у Архитектури 1904-1941 Александра Игњатовића (2007). Нове књиге архитектонске есејистике Василија Милуновића, Михаила Тимотијевића, Миодрага Мирковића, Владимира Миленковића, Милана Максимовића, мултимедијална монографија Архитекта Мустафе Мусић, затим Стојан Максимовић стваралаштво Зорана Маневића (2006) и многе друге заокружују нове моменте промене националног библиографског простора.

Отварање српске архитектонске и градитељске сцене према Европи и свету што је неопходно и неминовно у стварању новог квалитета савремене архитектуре код нас, без чега је немогуће вредновати њен дomet остварило се ауторским изложбама Спасоја Крунића (2004), Петра Арсића (2005), Бранислава Митровића (2006), Борислава Петровића и АГМ-а (2007) у Варшави, Спасоја Крунића у Москви (2007), изложбом Српска архитектура XX века у Културном центру СЦГ у Паризу, наступом Нови напори у српском павиљону на 10. венецијанском бијеналу архитектуре, организованим учешћем петнаест српских архитеката на 10. салону архитектуре у Прагу (2006) и учешћем великог број излагача и из редова студената на прашком квадријenalу сценског дизајна. Бранислав Митровић је на Пиранским данима архитектуре представио своју ауторску архитектуру и изложио највреднија достигнућа српске архитектуре последње декаде (2007).

Објављивање реализација српских архитеката у међународном издавачком простору представља значајан преседан у препознавању српске архитектуре. Зграда Текстила у Ужицу аутора Снежане Веснић и Владимира Миленковића и конкурсни пројекат Музеја савремене уметности у Новом Саду Мустафе Мусића и ауторског тима објављени су у Архитектонској ревији A10 Ханса Ибелингса из Амстердама (2007), пројекат куће на Авали Ивана Куцине објављен је у Blu Printu из Лондона (2005), Спомен дом на Равној Гори Спасоја Крунића објављен је у избору светске издавачке куће Фејдон, у Атласу Савременог света архитектуре (2004), пронашавши свој пут међународног препознавања.

Успостављање дијалога подсакнуто је гостовањем московског Златног пресека (2005) и изложбом и предавањима угледног архитекте Бориса Подреke (2006). Нови дијалог чешке и српске архитектуре садржао је низ предавања и изложби у Музеју примењене уметности и на Архитектонском факултету: Југословенско-чешке архитектонске везе и изложбе BIG DEAL Игора Ковачевића, Чешки кубизам Владимира Шлапете, изложбе Олега Хамана и Алеша Подебрада (2006-2007). У Прагу су одржана предавања Спасоја Крунића, Зорана Лазовића, Александра Виденовића и Александра Бобића (2007). Међународни карактер Недеље архитектуре донео је дијалог српских и аустријских архитеката, изложбу Смисао архитектуре Штајерске, изложбу Чилеанске архитектуре у Београду и предавање Родрига Перез де Арке (2007). Нису наведене све

одржане активности, било их много више. Институције чине људи, а не оне саме...

Детекција нових парадигми промене налази се у духу нових аутентичних истраживачких активности, биле оне изведена дела, концепти, пројекти, конкурсни радови, књиге или критика, као претекст архитектуре. Протагонисти су у непрекидном трагању за слободним и новим, са потребом за другачијим значењем, у контексту, често стварајући контекст. Теме су урбане виле, нови модели становања, пословне зграде, сакрални и меморијални објекти, реконструкције објекта културе, привредни објекти, ентеријери, конкурсни пројекти, инсталације, међународне радионице, текстови, у новој динамичној естетици, у комуникацији, у култури дијалога. Нове неформалне групе и архитектонски бирои (Medium International Development, Archtic, proASPECT, Biro.VIA, Zenit-inženjering, DVA STUDIO, AGM, ATD, NEO_arhitekti, re:act studio, re//al, Re:miks, Mikser) заменивши старе, нестале бирое, са лакоћом постижу креативне и универзалне параметре кроз локални контекст.

Ипак, свако успело дело из Србије подсећа на усамљен подвиг у сваком смислу, јер су актуелни предуслови успеле архитектуре веома комплексни и овде још увек неразвијени.

Нови пословни објекти представљају аутентичне артефакте ауторског мишљења и става у стварању нових и посебних естетских вредности, уз активирање и динамичко сагласје контекста: Текстил, Ужице (Веснић, Миленковић, 2007), Пристан, терминал луке Београд и МИЛШПЕД Центар, Стара Пазова (Vuja, Ђурић, 2005-07), ХВБ Банка, у Рајићевој улици (Б. Митровић, 2003), МПЦ, Нови Београд (Милуновић, 2002). Савременост и мирноћа израза, постојаност свежине архитектонског концепта реконструкције позоришта ЈДП-а (Радојичић, Мильковић, 2003), симболичке кључне тачке промена и отмени минимализам реконструкције Београдске филхармоније (Војводић, Милојевић, 2004) изнад су реалних услова времена у коме су настали. Спомен дом, Равна гора (Крунић, 2000), остварује највише естетске вредности кроз могућности рационализовања већ минималних датости, уз савршеност склада обостране ограничности архитектуре и природе. У изведеном православни храм Пресвете Богородице у Књажевцу (Б. Митровић 2006) и у пројект Капеле у Краљеву (Крунић, 2007) уткане су, тихо и готово неприметно, судбине вишеструког културног наслеђа, али и изворности, креирајући новим елементима нову свежину регионалног и религиозног, које су исто тако одлика Новог конака манастира Бањска (АГМ, 2003), у следу изванредне транспозиције регионалних традиционалних вредности Монашке куће у Увцу (Пешић, 1998).

Посебан квалитет нове реализоване архитектуре, савременог и ауторског израза успешне контекстуалности, представљају стамбене зграде у Омладинској и Сарајевској улици (Војводић, Шишовић, 2006-07), у улици Стојана Протића (Крунић, 2006), у улицама Милана Телића и Лазаревачкој (Ј. Митровић, Мильковић, 2004-06), у Далматинској и Ђушиној улици (Милетић, 2002-04), у Ужицу (Тимотијевић, 2004-06), у Кумановској улици (Б. Митровић, 2001). Савремени креативни експеримент у отклону модерне атрибут је изведеног вила и породичних кућа у

улици Баје Пивљанина (Радојичић, 2006), на Дедињу (Милуновић, Ивановић-Војводић, 2004-06), (Мирковић, 2004), на Повлену (Пешић, 2004), у улици Наке Спасић (Б. Митровић, Шибалић, 2001), Чолак Антиној (Мусић, 2000), Мачков камен (Сарић, 2004), (Петровић, АГМ, 2006) и (Братуша, 2006). У доследности упорног, аутентичног експеримента и стварању посебног рукописа у вокацији зенитизма и модерне и њиховог померања, са идејом новог у старом, вице верса, у оптици будућег, чини професионалну трајекторију архитекте Мустафе Мусића, све од манифеста МЕЧ-а.

Без обзира у којем се културном контексту појавио, динамизам естетске комуникације представља сигуран доказ живе активности архитектонског деловања засноване на креативној свести о улози прошлог и вишеслојној визији онога што ће доћи.

Покренута у времену трагања за позитивним архитектонским концептима нових европских нација деветнаестог века, српска архитектура и даље поседује визионарску снагу која тренутак савременог креативно интегрише са асоцијативним доживљајем прошлог (Владимир Мако, из каталога 10. бијенала у Венецији).

Неопходно је поновно и пажљиво читање конкурсних пројеката у којима су неопажено прошле бројне мисаоне парадигме и поетике (Нео-архитекти). Конкурсни радови нас упозоравају и опомињу, између осталих Славија (2005) Милорада Младеновића и групе ре//ал, са претекстом: Пројекат из те позиције постао је једна врста упозорења: друштво мора да артикулише и изрази своје програме промене, ако заиста жели да се мења... У уметности видим простор те нове стратегије, јер је уметност та која нужно гради сваки нови културни модел друштва (из каталога 10. бијенала у Венецији).

У стварању новог култоролошког простора кроз додир и спајање више сродних дисциплина уметности, архитектуре, дизајна, и теорије, критике, естетике учествују Бранко Павић, Драган Јеленковић, Милорад Младеновић, Стеван Вуковић, Мишко Шуваковић, Љиљана Благојевић, Владимира Мако, Александар Игњатовић и Љиљана Милетић-Абрамовић, више не тако усамљени у свом посланству. Нови талас архитектонске критике истините савремености носи први број новог Форума уредника Милорада Младеновића, уз постојаност квалитета часописа ДаНС уредника Владимира Митровића. Вишедеценијске мистификације, манипулације, скривања и субјективног фаворизовања у архитектонској критици уступају место новој, храброј, упорној, школованој и објективној генерацији. Садејство Музеја примењене уметности, Архитектонског факултета, Друштва архитеката Београда, Културног центра Београда и бројних међународних архитектонских и култоролошких субјеката, кроз различите медијске наступе донело је нов, разноврстан и квалитетан садржај, међународни дијалог и размену. Нова настава на Архитектонском факултету у Београду, по свим савременим европским стандардима и препорукама, окренута мисаоности, креативности и искрености стварања, већ данас остварује међународне резултате. Осама дијаспоре Стојана Максимовића, Братислава Гаковића, Братислава Тошковића, Дарка Радовића, Ајле Селенић, Иване Азањац, Ане Џокић, Милице Топаловић, Микице Митрашиновића

и бројних других посленика архитектуре у расејању, више неће остати без подршке млађих у релевантним светским резултатима.

Чин архитектуре и грађења није само финансијски и инвестициони, него пре свега мисаони и културолошки, комуникациони, те постоји иманентна неопходност аутохтоне и аутентичне архитектонске креативности у убрзаном времену и проширеном контексту у којем архитектонске идеје и дела настају, а супротна су глобалности стварања општих места, понављања и имитација архитектуре. Веома интензиван и снажан продор инвестиција у којима архитектура једва опстоји, колико-толико служи, а не предводи својом духовношћу, вештином и савременошћу и где контекст постаје занемарљив, већ се препознаје у културолошком националном простору и видљиво чини одређену друштвену штету. Парадокс високих критеријума уз ограниченошћу датости средине. Углавном, скоро сви наведени радови, аутори и актери промена који се овде помињу, већ су примећени, награђивани, сведочећи о свести у прихватујућу промена и професионалној способности промоције новог.

Квалитетна и васпитачка архитектура, истанчаног нерва, од које учимо и која нас чини достојанственим (пример вишедеценијског континуитета ауторске архитектуре у Ужицу), а не огорченим, анархичним и отуђеним од времена, места, простора и стварности, иманентна је потреба и помоћ идентитету средине у транзиционом губљењу. Упућени на саму суштину позива, архитекте су и co-lateral thinkers (Keler Isterling), useful intellectuals (Мимица), који упркос свему, наоружани идејом, вештином и стрпљењем, корак по корак граде своју средину. Наравно да је богатији фундус идеја него изведеног у архитектури великих личних подухвата и подвига у малом. Најважнија уочена особина је изузетна референтност личности које носе промене, личним уверењем, аутентичношћу, парадоксално, отклоном на узоре предходног, у непрестаном самопреиспитивању, стално проверавајући наслаге предходних слојева. Фолкер Шлендорф, отварајући међународни фестивал филма у Београду Фест 2008. изјавио је да се свет не може мењати, али се може утицати на свет других. Највећи потенцијал савремене архитектуре, не само код нас, чине генерације младих архитеката и признајмо им то први пут јавно, омогућивши им простор деловања, без обзира на то да ли ће то потврдити 30. салон архитектуре.

На жалост идемо даље без Милоша Бобића и Владимира Милића, без оних који су својим постојањем и делом изузетно много урадили на првим корацима нових парадигми.

Фебруар 2008.